

**ФЕНОМЕН СЕЛФІ: ПРЕЗЕНТАЦІЯ У ВІЧНОСТІ**

*Стаття присвячена проблемі виявлення способів інтерпретації та презентації реальності та часу в процесі створення авто фотопортретів (селфі). Розглядається перетворення фотографування в спосіб самопрезентації через вибудовування реальності у вічності поза плинного та минутого часу.*

**Ключові слова:** іконічний поворот, зображення, фотографія, час, реальність, селфі.

**Постановка проблеми.** Інтерес до власного зображення і до того, яким чином ти, як дехто окремих, сприймаєшся іншими і, як це сприйняття співвідноситься з власним сприйняттям самого себе – завжди хвилювало людину. Що є “Я” як інший для самого себе і “Я” як інший для іншого. Найчастіше цей процес виступає як спосіб самоідентифікації не через занурення в себе, до внутрішнього “Я”, а через дистанціювання, в тому числі на предметному, речовому рівні. Цю задачу виконують також і зображення як такі поза специфікою носіїв, де полотно, мрамур, фотоапарат, відеокамера і таке інше є лише предметними знаками цивілізації. Спалах зацікавленості зображенням більше ніж текстом спричинив з 90-х років минулого століття заяву декількох авторів (Г. Бем, Т. Мітчелл та інші) про іконічний поворот.

З розвитком інформаційного суспільства та відкритим доступом до цифрових технологій змінюються як відношення до власного зображення, так і способи його презентацій. Фотокамери встановлюють скрізь: у мобільних телефонах, у ноутбуках, планшетах, КПК, музичних плеєрах і, навіть годинниках. Захоплення фотографією набуває масового характеру (наприклад, в феномені селфі), де процес фотографування вже розглядається не як мистецтво, а як спосіб самопрезентації і перетворення плинного та минутого часу у вічність.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблемі часу в історії філософії приділяли немало уваги Платон, Арістотель, Аврелій Августин, Лейбніц, Кант, Гайдеггер, Дерріда. Однак проблема взаємодії зображення та часу, віддзеркалення часу та реальності в зображенні та зображення в часі стала актуальною для філософів порівняно недавно. До цієї проблематики на предметному рівні літератури, кіномистецтва і фотографії звертаються А. Бергсон, Ж. Бодрійяр, Ж. Делез, В. Флюссер, Е. Вахтель, В. Савчук, В. Стигнеєв, В. Михалкович.

Феномен селфі постав як об’єкт дослідницької уваги починаючи з 2013 року. Основна частина розвідок проводиться в межах соціологічних, психологічних та феміністичних досліджень, філософську складову даного явища презентують, в основному, з марксистських позицій (А. Великанов, К. Мартинов, Регев Йоель). Академічних робіт з цієї теми практично не має.

Намагаючись зрозуміти даний феномен, звертаються до наступних характеристик селфі (Регев, Мартинов, Флюсер, Зонтаг) як засобу:

- для самопрезентації;

- для конструювання ідентичності особливо в межах фемінізму для протистояння домінуючої маскулінної позиції у світі;
- для self-коммодифікації;
- для деперсоналізації та подальшої дереалізації, коли людина розглядає події свого життя як відчужені від неї;
- виведення партикулярного, приватного у публічну сферу;
- для виходу у вічність. Як казав Флюсер: “існує спільне бажання бути нескінченно згаданим і нескінченно повторюваним” [1, с. 20].

В зв'язку з вищевикладеним метою дослідження є виявлення способів інтерпретації та презентації реальності та часу в мистецтві створення автопортретів (селфі).

Мета дослідження обумовлює виконання наступних завдань:

- визначити співвідношення між зображенням, часом та реальністю;
- дослідити у чому полягає специфіка фотозображення у його відношенні до реальності та часу;
- виявити як і чому змінюється відношення до фотозображення, і як це віддзеркалює кореляцію відношення сучасної людини до реальності та часу через феномен селфі.

**Виклад основного матеріалу.** В романі “Портрет Доріана Грея” Оскар Уайльд, використовуючи символ автопортрету, пояснює зацікавленість людини власним зображенням прагненням до самовдосконалення та вічним незадоволенням власною зовнішністю: “Ненависть дев'ятнадцятого століття до Реалізму – це лють Калібана, що побачив себе у дзеркалі. Ненависть дев'ятнадцятого століття до Романтизму – це лють Калібана, що не знайшов власного віддзеркалення у дзеркалі. За суттю, Мистецтво – це дзеркало, що віддзеркалює того, хто в нього дивиться, а зовсім не життя” [8]. Реальний та ідеальний образи не цікавлять людину, оскільки, з одного боку демонструють наскільки він недосконалий у своєму природному стані, з іншого боку наскільки він не співпадає з недосяжним ідеальним. Сучасні технології надають можливість знайти проміжний варіант самопрезентації, образ не реального але того, що можна уявити і презентувати як реальне – така собі фетишизація власного відкоригованого “Я” (фотографія, відео, селфі).

І в іконописі, і в живописі, і в скульптурі, в фото – і відео знімку, ми намагаємося зробити видимим образ невидимого, сакральне втілити в профанному, приблизити до себе. Але які ж атрибути сакрального найбільше приваблюють до себе людину – звісно, перебування в вічності тому, що для самої людини завжди найбільш актуальною залишається можливість продовження свого фізичного існування. А оскільки ми існуємо в речовому, предметному світі, отже, вічне і сакральне має набути часових і профанних характеристик, тобто, якщо вічне може перебувати у часовому, плінному, то чому часове не може перебувати у вічному. А якщо часовому і минушому через момент зупинки, фіксації надати характеристики вічного, то через зображення ми виходимо за межі тривалості і таким чином наближаємось до божественного. В сучасних умовах тяжіння до видимого, що оприявлюється, зображується набуло масового характеру – ми можемо створювати і зберігати не лише свої зображення, але і зображення будь-яких людей, предметів і місць.

І це, за доступності засобів для створення зображень і відносної легкості їх виробництва – призводить до спрощеного, лубкового, прямолінійного трактування зображуваного. Немає необхідності в підготовці свідомості до сприйняття зображуваного, уміння зчитувати, дешифрувати інформацію. Складається враження, що володіння образом означає володіння зображенням.

Отже, що ж відбувається з зображенням і яким чином вибудовується відношення до нього. Фіксація зображення створює враження, що можна присвоїти, зробити своїм те, що насправді не належить нам (реальність та час). Бодрійяр розглядає це через принцип симуляції, а Дерріда через принцип дару або акту дарування. “Симулювати – це означає робити вигляд, що у вас є те, чого ви насправді не маєте. Але справа ускладнюється тим, що симулювати не означає просто прикидатися. Симуляція ж ставить під сумнів відмінність між “істинним” і “хибним”, між “реальним” і “уявним” [2]. Таким чином, можна припустити, що через зображення ми симулюємо реальність, ту реальність, яка не співпадає з нашими очікуваннями. І в цьому випадку, чим більше ми симулюємо цей процес, тим більше ми стираємо межу між реальним і уявним. Зображення стає симуляцією дійсності. В фотографії цей процес представлений найбільш наглядно за декількох причин:

- фотографування загальнодоступне;
- фотошоп та інші форми редагування зображення дають можливість, як клонувати і коригувати власну персону, так і симулювати її просторову визначеність.

Крім того, іще один фактор володіння тим, чого ми не маємо, пов’язаний із зображенням в його темпоральних характеристиках. Ми припускаємо, що інтерес людини до власного зображення і необхідність, особливо в сучасних умовах, по суті, клонувати свої зображення є ніщо інше як прагнення зупинити час. “Агонія реального и раціонального” (Бодрійяр) провокує відновити реальне в речових образах, у тому числі і через фотографію, стримати чи зупинити час і таким чином зафіксувати реальність власного існування.

Відштовхуючись від Делезівського трактування тривалості через образ-час, де тривалість не розглядається в категоріях наукової картини світу ХІХ століття, характеристиками якої були спрямованість від минулого до майбутнього, можна сказати, що образ-час “стає деякою умовою сприйняття, в тому числі і того, що ми називаємо рухом” [3]. Зображення або образ, які демонструють топологічне перетинання різноманітних тривалостей (час створення зображення, час існування зображуваного, час створюваного і таке інше) приводять до зникнення тривалості зображення або образу. Даний перетин є згасання часу, його зупинка у кадрі, в образі. А згасання тривалості надає зображуваному видимість наявності атрибуту вічності. Унікальність зображення полягає в тому, що ми намагаємося зафіксувати те, що є лише ім’ям межі, є лише “слідом” (Дерріда), те, що втримати неможливо, оскільки це “щось” зникає в момент його фіксації. Ми намагаємось утримати, зупинити час, однак час зникає в момент його зупинки. Дерріда час спів ставляє з даром в його істинних та реальних характеристиках. Якщо дар є істинним, то він, щоб зберегтися в якості дару, не має сприйматися в якості дару як такого. Якщо ж дар реальний, то він має розчинитися в акті дарування [4]. Те ж саме

відбувається і з часом – будь-яка спроба зафіксувати час призводить не стільки до його зупинки, скільки до його зникнення, а розглядання часу як істинного призводить до неможливості взагалі розглядати час.

Таким чином, виникнення інтересу до зображення зумовлене, на нашу думку, подвоєнням буття, де через зображення відбувається моделювання, вибудовування ідеального світу, де ідеальний світ людиною не розглядається як позамежний. А людина намагається через зображення зробити ідеальне іманентним, наблизити його до себе, зробити доступним, зрозумілим. Зображення є тим вікном в сферу позамежного, через яке людина, вибудовуючи ідеальний світ, намагається в ньому поселитися. Єдиним шляхом до реалізації даного проекту – є не стільки зупинка часу – скільки його згасання у вічності.

В. Міхалковіч та В. Стигнєєв вважають, що “...апарат схоплює мить якогонебудь процесу, але робить мить вічною” [7]. Таким чином, якщо продовжити логіку роздумів цих авторів, можна дійти висновку, що якщо мить переходить у вічність, то вона зникає в якості миті але й зафіксована вічність зникає в якості вічності. “Фотограф ловить мить часу, який одразу зникне в минулому, розчиниться у небутті” [7].

Але інші дослідники, зокрема В. Савчук вважає, що зупинка відбувається не у відношенні до часу, а у відношенні до відтворюваного образу. “Сутність фотографії розкривається не стільки метафорою “схопленого часу”, але в завершеному процесі кристалізації теперішнього часу в образі. Останній є просторово-часовий континуум” [6]. На думку Савчука, зафіксувати мить не можливо, оскільки мить, це те, що зникає в момент виникнення. “Фотографія миті – чистий аркуш фотопаперу, на якому ще нічого не закарбовано, або можливо буде зафіксований будь-який момент теперішнього часу. Чистий аркуш фотопаперу є метафорою часу” [6].

Отже, розглядати фотографію як засіб для зупинки та відтворення миті мабуть можливо лише як метафору, або як ілюзію, що перетворюється (сприймається) у реальність. Фотографія є чистою формою (в розумінні Канта), яка набуває певних означень в залежності від смислів, які вкладають в неї всі, хто з цим зображенням стикається. Реалізм фотографії створює плутанину у співвідношенні з нашою реальністю. Зображувана подія вже відбулася і вже не може відтворитися знову, однак фотографія все спростовує. Минуле стає теперішнім у реальності. Цей парадокс перетворює світ у тавтологію. Повторювання часу, фіксоване на фото, копіює наш світ на декілька мікрочастинок реальності, яку здатний охопити об’єктив фотокамери.

Делез, розглядаючи погляди Бергсона стосовно тривалості, виокремлює такі її характеристики як пам’ять, свідомість та свобода, причому саме пам’ять є домінуючою. Тобто, кожний момент, що існує в теперішньому зберігає в собі пам’ять про минуле та пам’ять, яка була в минулому моменті. Якщо екстраполювати дану трактовку тривалості на фотографію, то зображення може розглядатися і як фіксація миті в момент створення фотографії, що одразу виступає як минуле, і як пам’ять про минуле, що несе в собі зображення. “Коли ми шукаємо спомин, що зникає, “ми усвідомлюємо при цьому, що здійснюємо акт *suī generis*, завдяки якому відриваємось від теперішнього і переміщаємось спочатку у минуле взагалі, потім в якійсь певний його регіон: це праця

навпомацки, що є аналогічною установці фокусу фотографічного апарату. Але спомин все ще залишається у віртуальному стані: ми поки тільки готуємось таким чином до його сприйняття...” [3]. Отже, фотографія в цьому сенсі віддзеркалює реально існуючий у часі світ, з іншого боку сама фотографія також існує в часі, але минуле в його темпоральних характеристиках не фіксується.

Таким чином, кожен з нас намагається зберегти погляд, звернений на предмет, фіксований в свідомості і перенести його із одного стану в інший. Тобто ми перетворюємо абстрактне у матеріальне і вже маємо можливість побачити цей “час” у іншому часі (майбутньому), в той момент, коли “тепер” перетворилося у “тепер-тоді” і в новому “тепер” можемо будь-коли побачити те “тепер”, що зустрічалося нам раніше. Крім того, ми володіємо цим “тепер” і можемо повторювати його кожного разу, коли поглянемо на фото – наше “тут-буття” (das Dasein) перетрансформовується і ми переміщуємося в інший вимір – реальністю стає зображуваний на фото предмет. Коли ми дивимося на нього, то можемо відчуті глибину зображення, його форми (об’єм зображуваного) і настрої з яким було зроблено фото – вхопити задум і мотив автора.

Процес позування на камеру підкреслює здатність фото “бачити майбутнє”. В той час, коли зображуваний об’єкт просувається в майбутнє (передбачаючи отримане зображення), це зображення колись представлятиме минуле. Девід Кемпені зазначав, що існує подібність між процесом позування на камеру і природою самої фотографії: коли ми позуємо – ми автоматично фіксуємо своє зображення (у режимі стоп-кадру). Ми фотографуємо себе в очікуванні того, що сфотографуємо (себе).

Таким чином, містифікація фотографії з моменту її появи в історії мистецтва пов’язана з віртуальними, уявними маніпуляціями з часом – причому у всіх його модифікаціях – минулим, теперішнім та майбутнім. Я володію часом, звертаючись у минуле, фіксуючи теперішнє, передбачуючи майбутнє у відношенні до зображеного, а отже володію його реальністю. Дані маніпуляції приводять до створення віртуальної реальності, яка набуває статус реально існуючої і яка поглинає людину як ідеальна форма.

Таке специфічне відношення до часу та реальності в фотозображенні віддзеркалюється у фото автопортретах (фотографування самих себе чи частин свого тіла). Такі фото отримали назву селфі (англ. Selfie). У 2013 році Оксфордський он лайн словник назвав слово селфі словом року. Як феномен селфі виникає ще на початку ХХ століття, але масовий характер набуває лише у ХХІ столітті. Що обумовлено, на нашу думку, декількома причинами, а саме технологічним розвитком (фотокамери, соціальні мережі Інтернет), глобалізаційними процесами, проблемами комунікації тощо.

Серед науковців поширеною є думка, що селфі – це компенсація відсутності самоповаги, що виникає внаслідок самотності, або невпевненості, або необхідності соціальної реалізації. Отже людина відчуває задоволення від свого буття, лише фіксуючи моменти свого існування шляхом фотографування, при чому досить часто якість фото не відіграє жодного значення, головне – показати чим ти займався або як ти виглядаєш.

Така фіксація циклічних буденних подій робить людину залежною від того, щоб зберегти мить свого “я” у безкінечному плині часового потоку. Особлива роль фотографії полягає не в зображенні події, а в констатації події як такої.

Ще достатньо складно усвідомити як витoki цього явища, так і можливі наслідки його втручання в наше життя. Але декілька загальних характеристик селфі як в історико-культурному, так і в метафізичному аспекті можна виявити.

На нашу думку, селфі є безумовно явищем постмодерну. Перш за все тому, що воно є продуктом технологічного, мережевого розвитку, для якого є характерним виведення маргінального, периферійного, повсякденного як довільно обраного центру, як первісного. Вся історія людства є рухом від усвідомлення людиною себе як невеличкої частки всесвітнього буття до формування уявлення про себе як про центр світу. Світ будується навколо окремого “Я”, а тому замість величних картин ми маємо дещо лубочний варіант світобудови. Світ, який раніше збирався навколо ідеї Бога, нації, державності і таке інше, розсипається на окремі складові, навколо яких будуються світи. Позитивістські і постмодерністські інтенції вкоренилися у свідомості людей – з одного боку, дещо може бути істинним, якщо воно доказується досвідом окремої, конкретної людини, з іншого боку – постмодернізм, що ілюструє світ як бісер, що розсипався надає можливість вийти з цієї ситуації через відбудування світу в атомарному його прояві.

Світ мого окремого “Я”, що клонується та множитья заповнює собою порожнечу світу без Бога. Богом, творцем світу, центром Всесвіту та його творцем постає людина. Однак на противагу минулим традиціям, де трагічний світ сприймався як створений абсолют, зараз ми створюємо свій маленький, обивательський світ, а тому істинність набувають проблеми побуту, повсякденного існування. Поняття різомі достатньо точно описує той феномен, який ми називаємо селфі. Істинність, реальність існуючого світу та істинність, реальність мого окремого існування має бути зафіксована, доведена. Якщо спочатку було слово, та слово було у Бога і слово було Богом, то в сучасній світобудові спочатку було зображення і богом постає власне зображення. У світі без Бога його місце займає людина – а селфі є лише варіант іконо вшанування нової релігії. Через зображення людина доводить істинність власного існування у тому числі через виведення приватного, окремого у публічну сферу. Хоча можливий і варіант іншого бачення селфі як спроби поновити історію. Ж. Бодрійяр, звертаючись до досвіду кіномистецтва пише: “Сьогодні складається враження, що історія відійшла від справ, залишив після себе індиферентну туманність, що пронизана потоками але залишила свої референції. Саме в цій порожнечі знову настагають фантоми минулого, колекція з подій, ідеологій, течій моди в стилі ретро – в основному не тому, що люди вірять в це або ще будують на цьому свої надії, а просто тому, щоб воскресити час коли ще була історія” [2].

Ще однією причиною такої зацікавленості селфі є, на нашу думку, процес глобалізації, що веде до уніфікації та універсалізації. Можливості мережі Інтернет, популярність соціальних мереж та віртуальних варіантів комунікації надає людині шанс подолати просторові та часові обмеження, стати

громадянином всесвіту. Однак при цьому людина стикається, незважаючи на необхідність на перший погляд зберегти свою індивідуальність, з проблемою уніфікації як свого зображення, так і як наслідок – свого існування. Збереження власного “Я”, апофеоз індивідуальності через відхід від масової культури, на наш погляд, призводить до формування нової масовості. Феномен селфі пояснюють необхідністю приватизувати масмедійну статусність, стати таким, що може бути впізнаним, як можливість реалізувати власний нарцисизм. Однак, прагнення до індивідуалізації, пізнаваності та визнання мають провокувати індивідуальний підхід до створення автопортрету, що не зовсім відповідає дійсності, оскільки обумовлено технічними причинами – фотографія створюється на відстані витягнутої руки, що впливає на специфічність пози, нахил голови, ракурс тощо. З іншого боку, кожна людина намагається створити власне зображення в його ідеальному варіанті, що можна зробити за допомогою коректури, редагування фотографій, специфічного вигляду (duckface) тощо. Окрім того, як вважає Мартинов “Селфі заповнює собою розрив між нами та телевізійною картинкою” [5, с. 79]. Масмедіа настільки проникли у наше життя, що ми не тільки наближаємо до себе через селфі можливості телебачення, але і починаємо існувати та будувати своє життя за екранними зразками. Якщо раніше телекартинка приходила в наше життя (причому реальність телевізійна та реальність буденна чітко розрізнялись), то тепер наше життя постає як телевізійна картинка.

Ми не презентуємо власне істинне “Я”, ми не презентуємо власну індивідуальність, ми створюємо той образ, який з одного боку нав’язаний соціальними, культурними, гендерними і таке інше стереотипами, з іншого – нашими власними уявленнями щодо ідеального свого вигляду та існування.

Таким чином, ірреальне, містифіковане, уявне “Я” постає як наше істинне “Я”, що презентується соціальними мережами і створює нові умови комунікації – комунікації не реальних людей, а фантомів, починаючи з nickname і закінчуючи селфі. Окрема людина має можливість через селфі як зафіксувати власне існування через зображення, так і продовжити існування зображення до нескінченості в лабіринті соціальних мереж. Продовжуючи існування зображення, людина, яка вже не дистанціюється від мережі, створює ілюзію нескінченості власного існування.

Ми переносимо профане в трансцендентне та починаємо існувати в цьому трансцендентному, однак залишається відкритим питання стосовно оцінювання реального як реального, а трансцендентного як трансцендентного. Якщо відсутнє таке розведення, то людина відчувши себе творцем в ігровій формі починає моделювати те майбутнє, яке є нав’язаним людині її власними забобонами. При цьому треба зважити на те, що результат моделювання, в тому числі, через зображення може залишитися зображенням, яке залишає за собою порожнечу. “Шанувальники ікон... під виглядом прояву Бога в дзеркалі образів вже розігрували його смерть і його зникнення в Епіфанії його репрезентацій (про які вони, можливо, знали, що ті більше нічого не репрезентують, будучи лише чистою грою, однак саме в цьому і полягала велика гра – вони знали також і те, що викривати образи небезпечно, адже вони приховують, що за ними нічого немає)” [2].

**Висновки.** Таким чином, селфі має різоматичну природу і у створенні окремих атомарних світів і як окремий елемент різоматичних соціальних мереж. Селфі надає можливість маргінальний, приватний, периферійний світ зробити публічним, загальнодоступним, єдиним. За допомогою селфі формується нова масова культура, яка віддзеркалює прагнення людини до відчуття реальності свого існування через володіння часом в зображенні. Однак, намагання захопити, зупинити та привласнити час, зробити реальним зображення, яке є лише образом реальності але розглядається як реальність призводить до інтенції к уявному як існуючому.

Однак, не зважаючи на те, що феномен селфі є безумовно явище постмодерну з усіма можливими негативними наслідками, саме через нього є можливість і шанс для людини вийти на шлях позбавлення від ірреальності, не вкоріненості, песимістичності та фарсової складової постмодерну.

### *Література*

1. Флюссер В. За философию фотографии / пер. с нем.Т. Хайдаровой. – СПб. : Изд-во С.-Петербург ун-та, 2008. – 146 с.
2. Бодрийяр Жан Симулякры и симуляция [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://lit.lib.ru/k/kachalow\\_a/simulacres\\_et\\_simulation.shtml](http://lit.lib.ru/k/kachalow_a/simulacres_et_simulation.shtml)
3. Делез Ж. Бергсонизм [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.gumer.info/bogoslov\\_Buks/Philos/del3/02.php](http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/del3/02.php)
4. Деррида Ж. Презентация времени. Фальшивые деньги [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [http://www.srph.ru/library/Деррида\\_Ж/Differance.htm](http://www.srph.ru/library/Деррида_Ж/Differance.htm)
5. Мартынов К. Селфи : между демократизацией медиа и self-коммодификацией // Логос – 2014. – № 4(100). – С. 73–86
6. Савчук В. Фотография мгновения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.photographer.ru/cult/theory/4357.htm>
7. Стигнеев В., Михалкович В. Поэтика фотографии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.litmir.me/br/?b=89519>
8. Уальд О. Портрет Дориана Грея [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mir.zavantag.com/kultura/125688/index.html>  
Отримано 10.04.2015

### *Summary*

#### ***Kozintseva Tatiana, Rudych Valentina. Selfi Phenomenon presentation in eternity.***

*The article is devoted to the problem of identifying ways to interpret and present reality and time in the creation of auto portraits (Selfi). We have that photographic images reflects the efforts of human transformation through time and reality play in understanding the actual image of the ideal world. Visualize that in today's information society acquired a mass character (including the phenomenon of selfi), leads to the transformation of photography in a manner of self alignment through out eternity in reality fluid and transient time.*

**Keywords:** *iconic turn, images, photo, time, reality, selfi.*